

EĞİTİMCİ HEMŞİREDEN HAYAT KURTARAN BİLGİLER

Denizde - Karada Sağlık ve İlk Yardım

Yazar

Dr. Elif KONORALP



© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-375-382-5	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Eğitimci Hemşireden Hayat Kurtaran Bilgiler	Yayıncı Sertifika No 47518
Yazar Dr. Elif KONORALP ORCID iD: 0000-0002-8581-3638	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	Bisac Code HEA025000
	DOI 10.37609/akya.3552

Kütüphane Kimlik Kartı
Konoralp, Elif.
Eğitimci Hemşireden Hayat Kurtaran Bilgiler / Elif Konoralp.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.
314 s. : resim, tablo. ; 135x210 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253753825

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Bu kitap, bir hayalin, birikimin ve bir sevginin vücut bulmuş halidir.

İlk kez lisede, hemşirelik eğitimi aldığım kolej sıralarında filizlenen bu hayal, yıllar içerisinde farklı alanlardan topladığım bilgi, deneyim ve disiplinlerle beslendi. Her sene okul birincisi olurken, sağlık alanına duyduğum tutku akademik bir kararlılığa dönüştü. İngilizce öğretmenliği lisansıyla başlayan eğitim yolculuğum, yüksek lisansımda eğitim yönetimine ve Türkiye’de Orman Okulları üzerine yaptığım tezime evrildi. Doğayla iç içe bir öğrenme ortamında çocukların sağlığı ve güvenliği için ilk yardım bilgilerinin ne denli hayati olduğunu bizzat deneyimledim.

Yelken eğitmeni ve hakemi olarak denizin, binicilik antrenörü olarak ise doğanın içinde sayısız canlıyla bir arada olmanın getirdiği tecrübelerle, bu kitabın kapsamı yalnızca kara değil; deniz, orman ve doğaya dair tüm acil sağlık senaryolarını da içine alacak şekilde genişledi. Türkiye’de nadiren bir araya getirilen bu çok disiplinli yaklaşım, ilk yardım eğitimini yalnızca sağlık profesyonellerinin değil; öğretmenlerin, doğa sporcularının, ebeveynlerin ve eğitimcilerin de anlayabileceği ve uygulayabileceği bir düzleme taşıyor.

Bu kitabı hazırlarken yolumu aydınlatan en önemli ilham kaynaklarımdan biri annem, Seda Konoralp oldu. Kendisi hem bir tarih öğretmeni hem de bir Orman Okulu öğretmeni olarak yalnızca bilgisiyle değil, değerleriyle de bana örnek oldu. Öğretmenlik yolculuğuna birlikte adım attığımız bu eşsiz süreçte, birlikte geçirdiğimiz öğretmenlik dersleri ve hayata dair sohbetlerimiz, bu çalışmanın hem içeriğini hem de ruhunu şekillendirdi.

Bu kitap, yalnızca teknik bir kaynak değil; aynı zamanda bir yaşam rehberi, bir eğitim vizyonu ve bir doğa farkındalığı manifestosudur. İleriye dönük olarak hedefim, Türkiye’de ve dünyada sağlık okuryazarlığını artırmak; doğada, okulda, denizde ya da evde, herkesin doğru bilgiyle hayat kurtarabilecek yetkinliğe ulaşmasını sağlamaktır.

Bu kitabı yazarken tek bir inanç bana yol gösterdi:

“Bilgi paylaşıldıkça yaşatır. Ve yaşatılan her bilgi, bir hayatın yeniden başlamasına vesile olabilir.”

Sevgiyle, umutla ve inançla...

Elif Konoralp

İÇİNDEKİLER

İLK YARDIM	1
İlk Yardım Nedir	1
Acil Yardım / Acil Bakım	2
Acil Yardımın Amacı	2
İlk Yardımın Önemi	3
Yasal Sorumluluklar ve İlk Yardımcı Eğitimi	3
İlk Yardımın Koruma, Bildirme, Kurtarma İlkeleri	3
İlk Yardım Temel İlkeleri Çerçevesinde Müdahale Basamakları	4
İLK YARDIMDA BİRİNCİ DEĞERLENDİRME	7
ABC Kontrolü	7
Temel Yaşam Desteği	8
Yetişkinlerde Temel Yaşam Desteği	11
Çocuklarda Temel Yaşam Desteği	12
Bebeklerde Temel Yaşam Desteği	13
Temel Yaşam Desteği Uygulamasında Yetişkin, Çocuk ve Bebeklere Göre Farklılıklar	14
Temel Yaşam Desteği Uygulaması Sürecinde Karşılaşılan Problemler	15
İlk Yardımda Solunum Değerlendirmesi	16
Solunum Problemlerinde İlk Yardım Müdahaleleri	17
İLK YARDIMDA İKİNCİ DEĞERLENDİRME	21
Hayat Kurtarma Zinciri	23
İlk Yardımda Nabız Değerlendirmesi	23
Vücutta Nabız Alınan Bölgeler	23
İlk Yardımda Nabız Kontrolü	25
VÜCUT ISISI BİLGİLERİ	27
Hipotermi	27
Hipertermi	28
Hipertermi ve Hipotermi için için Alternatif Tedavi Yolları	29

**BEBEK, ÇOCUK VE YETİŞKİNLERDE HAYATİ FARKLAR VE
İLK YARDIM UYGULAMALARI 31**

ÇOCUK VE BEBEKLERDE İLK YARDIM..... 32

Solunum Yolu Tıkanıkları.....	32
Tam Tıkanıklık (Total Obstructio).....	33
Kısmi Tıkanıklık (Partial Obstrucio).....	33
Bebeklerde Tıkanıklık.....	33

ACİL MÜDAHALE POZİSYONLARI 34

Şok Pozisyonu (Trendelenburg Position).....	34
Koma Pozisyonu (Recovery Position / Yan Yatış / Kurtarma Pozisyonu).....	35
Düz Yatış Pozisyonu (Supine Position).....	36

OTOMATİK EKSTERNAL DEFİBRİLATÖR (OED) VE KULLANIMI ... 37

Otomatik Eksternal Defibrilator Kullanım Alanları.....	37
Otomatik Eksternal Defibrilator Kullanım Adımları.....	38
Otomatik Eksternal Defibrilator Kullanımında Dikkat Edilmesi Gerekenler	39
Defibrilatör (OED) Pedlerinin Yerleşimi: Bebek, Çocuk ve Yetişkin Farkları.....	39
Bebeklerde (0-1 yaş) Ped Yerleşimi.....	39
Çocuklarda (1-18 yaş) Ped Yerleşimi.....	40
Yetişkinlerde (18 yaş ve üzeri) Ped Yerleşimi	40
OED Uygulamasında Bebek, Çocuk, Yetişkin Arasındaki Farkların Tablolandırılması.....	41
Otomatik Eksternal Defibrilator Cihazının Avantajları.....	42
Otomatik Eksternal Defibrilator Cihazının İlk Yardım Çantasında Bulundurulması	42

İLK YARDIMCININ TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER 42

İNSAN BEDENİNİN ANATOMİ VE FİZYOLOJİSİ 45

Anatomi (Anatomia).....	46
Fizyoloji (Physiologia).....	47
Vücudun Organizasyonu.....	48
Vücut Sistemleri	48
Dolaşım Sistemi (Cardiovascular System)	48
Solunum Sistemi (Respiratory System).....	49
Solunum Yolu Tıkanıklıkları ve İlk Yardım	52

Kısmi Tikanıklıkta İlk Yardım	54
Tam Tikanıklıkta İlk Yardım (Heimlich Manevrası)	54
Anaflaktik Şokta İlk Yardım	57
Sindirim Sistemi (Digestive System)	58
Besinler ve Sindirim Sistemi (Nutrientia et Systema Digestorium)	60
Sinir Sistemi (Nervous System / Systema Nervosum)	65
İskelet Nedir ve Görevleri Nelerdir?	70
İskeletin Görevleri	71
İskeletle İlgili Örnek Patolojiler	72
Baş, Gövde, Üst Ekstremiteler, Alt Ekstremiteler ve Temel Sistemlerin Anatomik ve Fizyolojik Özeti	73
Kalp ve Damar Sistemi (Systema Cardiovascularis)	76
Kalp (Cor)	76
Atar Damarlar (Arterler)	78
Toplar Damarlar (Venler)	78
Kılcal Damarlar (Kapiller Damarlar)	81
YARALANMALAR VE TÜRLERİ	82
Kesici ve Delici Yaralanmalar (Vulnus Excoriatum ve Vulnus Punctum)	82
Kanamalar (Hemorrhagia)	83
Atardamar Kanaması (Arterial Hemorrhage)	84
Toplardamar Kanaması (Venöz Hemorrhage)	84
Kılcal Damar Kanaması (Capillary Hemorrhage)	84
İç Kanamalar (Internal Hemorrhage)	85
İlk Yardım Uygulamaları: Kanamanın Kontrolü	85
TURNİKE KULLANIMI	86
BANDAJ VE SARGI UYGULAMALARI	88
VÜCUT DELİKLERİNDEN KAYNAKLANAN KANAMALAR	89
Gözden Kanama (Hemoftalmi)	90
Burun Kanaması (Epistaksis)	91
Ağızdan Kanama (Hemoptizi ve Hematemez)	92
Kulak Kanaması (Otorraji)	93
Rektal Kanama (Hematokezya ve Melena)	94
İdrardan Kan Gelmesi (Hematüri)	95
Vajinal Kanama	96
Solunum Yoluyla Gelişen Kanamalar (Hemoptizi)	97
Ezilme Sonucunda Oluşan Yaralanmalar	100

YANIKLAR (COMBUSTION/BURN) 102

Termal (Isı) Yanıklarda İlk Yardım	103
Kimyasal Yanıklarda İlk Yardım	104
Elektrik Yanıklarında İlk Yardım	105
Statik Elektrik ve Vücut Üzerindeki Etkileri ve Vücuttan Atılması.....	106
Radyasyon Yanıklarında İlk Yardım	109
Sürtünme Yanıklarında İlk Yardım	110
Yanık Derecelerine Göre İlk Yardım	111
Yanıkların Sınıflandırılması (Yanık Dereceleri)	111
Birinci Derece Yanık (Epidermal Yanık)	112
İkinci Derece Yanık (Parsiyel Kalınlıkta Yanık)	113
Üçüncü Derece Yanık (Tam Kalınlıkta Yanık)	114
Dördüncü Derece Yanık	114

DONMALARDA İLK YARDIM..... 117

ZEHİRLENMELER (İNTOKSİKASYON) 121

ŞOK (SHOCK) VE İLK YARDIM..... 125

Hipovolemik Şok (Kan veya Sıvı Kaybı)	127
Kardiyojenik Şok.....	128
Anaflaktik Şok.....	128
Septik Şok	129

KIRIKLAR VE ÇIKIKLAR 130

Kırıklar (Fraktürler)	130
Kırık Türlerinin Genel Sınıflandırması.....	131
Özel Bölgelere Göre Kırık Türleri ve Özellikleri	134
Kırık Türlerine Göre İlk Yardım	135
Destekleme ve Sabitleme (Atel Uygulaması).....	136
Damar Bası Noktaları ile Kanama Kontrolü.....	136
Kırıkların Sabitlenmesi (İmmobilizasyon).....	140
Kol veya Dirsek Kırıklarının İmmobilizasyonu.....	140
El ve Parmak Kırıkları	141
Köprücük Kemiği Kırıkları.....	141
Kaburga Kırıkları	141
Bacak veya Diz Kırıkları.....	142
Ayak veya Ayak Bileği Kırıkları.....	142
Çıkıklar (Dislokasyon)	143
Çıkık Türleri	143

Sık Görülen Çıkık Türleri	143
Çıkıklarda İlk Yardım Yöntemleri	144
BURKULMALAR (DİSTORSİYONLAR) VE İLK YARDIM.....	146
Burkulma Dereceleri	147
Burkulmalar Sonucunda Bağ Dokusundaki Hasarın	
Derecesine Göre Sınıflandırılması	147
Genel İlk Yardım Adımları (R.I.C.E. Protokolü)	148
Bölgeye Göre İlk Yardım Yöntemleri.....	148
Şişlik ve Ağrıyı Gidermek için Alternatif Tedavi Yöntemleri ve	
Uygulama Şekilleri.....	149
Kasları Gevşetmek için Alternatif Tedavi Yöntemleri	149
Kan Dolaşımını Desteklemek için Doğal Yöntemler	150
İPE ASILMIŞ BİR KİŞİYE İLK YARDIM	151
İpe Asılma (Asfiksiya) Bağlı Potansiyel Yaralanmalar	154
ORGAN KOPMALARI (AMPUTASYONLAR) VE	
İLK YARDIM UYGULAMALARI	156
Organ Kopması Türleri	156
Kopmanın Yaygın Görüldüğü Bölgeler	156
Amputasyonlarda İlk Yardım Adımları.....	157
TAŞIMA TEKNİKLERİ VE ACİL MÜDAHALE YÖNTEMLERİ.....	159
Taşıma Teknikleri	159
İlk Yardımda Kısa Mesafede Hızlı Taşıma Teknikleri	162
İki ve Daha Fazla Kişiyle Uygulanabilen Taşıma Teknikleri	165
Sürükleme Teknikleri	168
Sedye Üzerine Yerleştirme Yöntemleri	170
Sedye Oluşturarak Taşıma	172
ÖZEL DURUMLARDA İLK YARDIM	174
Kalp Krizi (Infarctus Myocardii)	174
Felç (İnme / Apoplexia Cerebri)	176
Sara (Epilepsi).....	178
Diyabetik Komalar (Hypoglycaemia ve Hyperglycaemia).....	179
Hipoglisemi (Düşük Kan Şekeri).....	179
Hiperglisemi (Yüksek Kan Şekeri)	181
Alerjik Reaksiyonlar ve Anafilaksi (Ana Phylaxis)	185

HAMİLELİKTE İLK YARDIM	186
SARGILAR VE İLK YARDIMDA KULLANIMI.....	190
Sargı Türleri ve Kullanım Alanları.....	190
Sargı Teknikleri.....	191
İLK YARDIM MALZEMELERİ.....	192
PSİKOLOJİK DESTEK	196
Olay Yerinde Stres Yönetimi	197
Stres Yönetimi Teknikleri	198
Yaralının Moral, Motivasyonunu Sağlama ve Teknikleri.....	199
HAYVAN VE BİTKİ ZEHİRLENMELERİ:	
TÜRKİYE BAĞLAMINDA İLK YARDIM VE YÖNETİM	201
Hayvan Zehirlenmeleri	202
Yılan Isırıkları.....	203
Akrep Sokmaları.....	204
Arı Sokmaları.....	206
Örümcek Sokmaları.....	209
Köpek Isırıkları.....	212
Asya Kaplan Sivrisineği (Aedes albopictus) ve Laboratuvar Sinekleri Sokmalarında İlk Yardım ve Alternatif Tedavi Yöntemleri	213
Laboratuvar Sinekleri (Tsetse Sineği veya Mayıs Sineği) Sokmalarında İlk Yardım	214
Kene Isırıkları	215
Bitki Zehirlenmeleri.....	218
Güzelavrat Otu (Atropa Belladonna).....	218
Zakkum Çiçeği (Nerium Oleander).....	219
Kaplanboğan (Aconitum).....	219
Borazan Çiçeği, Tatula (Datura Stramonium).....	220
Subaldranı, Ölüm Meleği (Cicuta virosa).....	220
Çiğdem Otu, Sonbahar Çiğdemi (Colchicum Autumnale)	221
Baldıran Otu (Conium Maculatum).....	222
Çöpleme (Helleborus).....	222
Sütleğen Türleri (Euphorbia).....	223
Yüksükotu (Digitalis)	223
Üzerlik Otu (Peganum Harmala).....	224
At Kestanesi (Aesculus Hippocastanum).....	224
Mantar Zehirlenmeleri.....	225
TÜRKİYE'DE İLETİŞİM BİLGİLERİ	226

DENİZDE İLK YARDIM227**TÜRKİYE'DE TEHLİKELİ VE ZEHİRLİ DENİZ CANLILARI228****DENİZANASI TÜRLERİ VE CNIDARIA****ZEHİRLENMELERİ: TÜRKİYE'DE GÖRÜLEN TÜRLER228**

Göçmen Denizaneları (Rhopilema Nomadica).....	228
Mor Sokar Denizanası (Pelagia Noctiluca)	228
Ay Denizanası / İrina (Aurelia Aurita)	229
Pusula Denizanası (Chrysaora Hysoscella / Compass Jellyfish).....	229
Portekiz Savaşçısı Denizanası (Physalia Physalis)	229

ZEHİRLİ BALIK TÜRLERİ VE SOKMALARI232

İskorpit (Scorpaena).....	232
Lipso (Scorpaena Porcus)	232
Aslan Balığı (Pterois)	234
Trakonya Balığı (Trachinus Draco).....	235
Dikenli Vatoz (Dasyatis Pastinaca).....	236
Kürdela Balığı veya Balon Balığı (Lagocephalus Sceleratus)	238
Ateş Solucanı (Hermodice Carunculata).....	239

DENİZ ÜRÜNÜ ZEHİRLENMELERİ: İLK YARDIM VE**ALTERNATİF TEDAVİ YÖNTEMLERİ.....242**

Toksinlere Bağlı Zehirlenmeler	242
Scombroid Zehirlenmesi.....	242
Ciguatera Zehirlenmesi	242
Paralitık Kabuklu Deniz Canlısı Zehirlenmesi	243
Bakterilere veya Virüslere Bağlı Zehirlenmeler.....	243
Vibrio Vulnificus Enfeksiyonu.....	243
Norovirüs Enfeksiyonu	243
İlk Yardım Uygulamaları.....	244
Alternatif Tedavi Yöntemleri	244

DENİZDE İLK YARDIM GEREKTİREN TIBBİ DURUMLAR VE**MÜDAHALE YÖNTEMLERİ246**

Boğulma (Drowning)	246
Hipotermi (Soğuk Suda Kalma Sebepi Vücut Isısı Düşmesi)	249
Güneş Çarpması ve Sıcak Çarpması (Heat Stroke)	250

DENİZ YARALANMALARİ VE TRAVMALAR251

Dalışla İlgili Sağlık Sorunları ve İlk Yardım Uygulamaları	252
--	-----

Dekompresyon Hastalığı (Vurgun).....	252
İç Kulak Barotravması	252
Sinüs Barotravması.....	254
Akciğer Barotravması	255
Akciğer Barotravması Türleri ve Belirtileri.....	255
Pnömotoraks (Akciğer Çökmesi).....	255
Açık Pnömotoraks (Göğüs Yaralanması).....	256
Arteriyel Gaz Embolisi (AGE).....	258
Mediastinal ve Subkutan Ampizem	260
Güneş Yanıkları.....	261
İshal (Diyare).....	264
Kabızlık (Konstipasyon).....	265
Hemoroid (Basur).....	266
Kas Krampları.....	267
Deniz Tutması	269
Olta İğnesi Batması.....	270
Tırnak Altı Hematomları.....	271
Bel Ağrıları	273

DENİZDE TIBBİ YARDIM ÇAĞIRMA YÖNERGELERİ277

VHF TELSİZ İLE YARDIM İSTEME: ADIMLAR VE ÖRNEKLER278

MAYDAY (En Acil Durum)	278
PAN-PAN (Tıbbi ve Ciddi Durumlar)	278
SECURITE (Güvenlik İlanı).....	278

VHF TELSİZ İLE YARDIM ÇAĞRISI NASIL YAPILIR?278

MAYDAY Çağrısı Örneği (Hayati Tehlike).....	279
PAN-PAN Çağrısı Örneği (Tıbbi Yardım Gerekliyse).....	279
SECURITE Çağrısı Örneği (Güvenlik Uyarısı)	280

VHF TELSİZ İLETİŞİMİNDE İNGİLİZCE DİLİNDE

ÖRNEK SENARYOLAR280

DENİZCİ TELSİZ ALFABESİ (FONETİK ALFABE)281

VHF TELSİZ HABERLEŞMESİNDE SAYILAR283

DENİZDE İLK YARDIMDA KULLANILACAK EKİPMANLAR284

YARARLI KAYNAKLAR VE İLETİŞİM BİLGİLERİ287

KAYNAKLAR

- Acar, H., Efgan, M. G., Çınaroğlu, O. S., Acar, K., Bilgin, S., Kayalı, A., & Karakaya, Z. (2022). Retrospective evaluation of clinical and epidemiological characteristics of scorpion sting cases presenting to the emergency department in Izmir. *Eurasian Journal of Toxicology*, 4(2), 40–43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejtox/issue/71041/1124276>
- AFAD. (2021). *Afetlerde ilkyardım ve müdahale eğitimleri*. Retrieved from <https://www.afad.gov.tr>
- Akbaş, D., & Şenuzun Aykar, F. (2021). Yanık Yarasında Tamamlayıcı ve Destekleyici Tedavi Uygulamaları: Sistematik Derleme. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 91-95. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1001128>
- Aktaş, Ü. (2015). *Bitkisel Kürlerle İlaçsız Tedavi*. Hayykitap.
- Aktaş Yalçın, G., & Anıl, M. (2023). *Hayvan ve İnsan Isırıkları*. Türkiye Klinikleri.
- Aktaş, Ş. (Ed.). (2021). *Eğitmenler İçin Dalış Sağlığı*. Türkiye Sualtı Araştırmaları Derneği (TÜDAV).
- Alihanoglu, Y. İ., Kılıç, D. İ., & Yıldız, B. S. (2015). Cardioversion and Defibrillation. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 8(2), 156-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/patd/issue/35382/392958>
- Altan, S., & Oğurtan, Z. (2016). Termal yanıklarda pansuman uygulamaları. *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 11(2), 118-126. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/308254>
- American Academy of Dermatology. (2020). *Nail injuries: Diagnosis and treatment*. Retrieved from www.aad.org.
- American Academy of Orthopaedic Surgeons (AAOS). (2022). *First Aid for Dislocations and Fractures*. AAOS Guidelines.
- American Academy of Orthopaedic Surgeons (AAOS). (2020). *Fractures and dislocations: First aid*. Chicago, IL: AAOS.
- American Academy of Orthopaedic Surgeons (AAOS). (2020). *Managing muscle cramps: A guide for athletes*. Retrieved from www.aaos.org.
- American College of Obstetricians and Gynecologists. (2020). *Emergency care in pregnancy: Recommendations*.
- American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). (2022). *Emergency Management of Pregnancy Complications*. ACOG Guidelines.
- American Diabetes Association. (2021). *Diabetes care and emergencies*. Retrieved from <https://www.diabetes.org>.
- American Diabetes Association (ADA). (2022). *Hypoglycemia (Low Blood Glucose)*. Retrieved from www.diabetes.org

- American Heart Association. (2020).** *Basic life support (BLS) provider manual.* Dallas, TX: American Heart Association.
- American Heart Association. (2020).** *Antiplatelet drugs: Uses and side effects.* Retrieved from <https://www.heart.org>
- American Heart Association. (2021).** *Atherosclerosis and coronary artery disease.* Retrieved from <https://www.heart.org>
- American Heart Association. (2020).** *Guidelines for cardiopulmonary resuscitation and emergency cardiovascular care.* Dallas, TX: AHA.
- American Heart Association (AHA). (2020).** *Pediatric Basic Life Support: Guidelines for CPR and Emergency Cardiovascular Care.* Retrieved from www.heart.org.
- American Psychological Association (APA). (2018).** *Trauma and stress management in emergencies.*
- American Red Cross. (2021).** *Emergency care guidelines for first responders.* Retrieved from <https://www.redcross.org>.
- American Red Cross. (2021).** *First aid: Bandaging techniques and applications.* Retrieved from <https://www.redcross.org>
- American Red Cross. (2020).** *First Aid/CPR/AED Participant's Manual.* Staywell.
- American Red Cross. (2021).** *First aid kit essentials: Guidelines for emergency preparedness.* Retrieved from <https://www.redcross.org>
- American Red Cross. (2021).** *Water safety and first aid: A comprehensive guide.* Washington, DC: American Red Cross Press. Retrieved from <https://www.redcross.org>
- American Thoracic Society. (2021).** *Respiratory system: Anatomy and function.* Retrieved from <https://www.thoracic.org>
- American Society of Colon and Rectal Surgeons. (2020).** *Practice parameters for the management of hemorrhoids.* Retrieved from www.fascrs.org.
- Anadolu Üniversitesi. (2023).** *Temel İlk Yardım Bilgisi Ders Notları.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. <https://acik.anadolu.edu.tr>
- Anderson, M. A., & Cole, T. (2013).** Management of Subungual Hematoma. *American Family Physician*, 88(3), 175-178.
- Anlatılanın Ötesi. (2024, Temmuz 12).** *Diyetisyenlerin favori tavsiyelerinden: Banyodakullanılan'Epsomtuzu'mucizesinedir?.*<https://anlatilaninotesi.com.tr/20240712/diyetisyenlerin-favori-tavsiyelerinden-banyoda-dakullanilan-epsom-tuzu-mucizesi-nedir-1085792305.html>

- Arslan, K., Nazik, E. E., & Doğru, O. (2012).** Kısmi kalınlıkta yanık yaralarının tedavisinde gümüş sülfadiazin ile Suprasorb A+Ag™ yanık örtüsünün karşılaştırılması. *Turkish Journal of Surgery*, 28(4), 183-187.
- Aşti, T. A., & Karadağ, A. (2020).** *Hemşirelik Esasları: Bilgiden Uygulamaya*. Akademisyen Kitabevi.
- Atmaca, S., & Tokay, M. T. (2011).** *Kısa Mesafe Telsiz Elkitabı*. Amatör Denizcilik Federasyonu Yayınları.
- Australian Red Cross. (2023).** *Essential first aid guide* (English ed.). <https://www.redcross.org.au/globalassets/cms/first-aid/first-aid-pdfs/first-aid-essentials/red-cross-essential-first-aid-guide-english.pdf>
- Aysoy, M. (2013).** *Şifa Bu Değil: Modernliğin Ara Yüzü: Alternatif Tıp*. İstanbul: Kakküs Yayınları.
- Balcıoğlu, O. (2024).** *Holistik Terapi*. Prof. Dr. Okan Balcıoğlu Yayınları.
- Bansal V, Medhi B, Pandhi P (2005).** Honey-A remedy rediscovered and its therapeutic utility. *Kathmandu Univ Med J* 3:305–309.
- Baydar, H. (2009).** *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bilimi ve Teknolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Baytop, T. (1984).** *Türkiye’de Bitkilerle Tedavi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Baytop, T. (1989).** *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi: Geçmişte ve Bugün*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Baytop, T. (2022).** *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi*. Ankara Nobel Tıp Kitabevleri.
- Baytop, T. (1999).** *Türkiye’nin Deniz Biyolojisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Baytop, T. (1984).** *Türkiye’nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları
- Baytop, T. (1984).** *Türkiye’de Zehirli Bitkiler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bellamy, N. (2020).** Fractures of the skull and facial bones. *Trauma & Emergency Care*, 7(3), 145–150. <https://doi.org/10.1016/j.trauma.2020.06.001>
- Bennett, P. B., & Elliott, D. H. (Eds.). (2015).** *The Physiology and Medicine of Diving* (5th ed.). Saunders.
- Bensouilah, J., & Buck, P. (2006).** *Aromadermatology: Aromatherapy in the Treatment and Care of Common Skin Conditions*. Radcliffe Publishing.
- Benton, A. H. (1979).** *Venomous Animals and Their Toxins*. Springer-Verlag.
- Borenstein, D. G., & Wiesel, S. W. (2014).** *Low Back Pain: Medical Diagnosis and Comprehensive Management*. Saunders.
- Brown, D. J. A., Brugger, H., Boyd, J., & Paal, P. (2012).** Accidental hypothermia. *New England Journal of Medicine*, 367(20), 1930–1938. <https://doi.org/10.1056/NEJMra1114208>

- Büyükmumcu, M. (2018).** *Sağlık bilimlerinde anatomi atlası* (5. baskı). Nobel Tıp Kitabevi.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2022).** *First Aid for Fractures and Dislocations*. Retrieved from <https://www.cdc.gov>
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2022).** *Poisoning Prevention and Treatment Protocols*. Retrieved from <https://www.cdc.gov>
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2023).** *Traumatic Amputation and First Aid Management*. Retrieved from <https://www.cdc.gov>
- Clark, R. F., Girard, R. H., Rao, D., Ly, B. T., & Davis, D. P. (2005).** Envenomation by Lionfish (*Pterois volitans*). *The Journal of Emergency Medicine*, 29(3), 331–337.
- Clark, R. F., & Girard, R. H. (2005).** Marine envenomations and their treatment. *Journal of Emergency Medicine*, 29(3), 331–337.
- Chippaux, J. P. (2006).** *Snake Venoms and Envenomations*. CRC Press.
- Chrubasik, S., Pittler, M. H., & Roufogalis, B. D. (2005).** Zingiberis rhizoma: A comprehensive review on the ginger effect and efficacy profiles. *Phytomedicine*, 12(9), 684–701.
- Cushman, D. (2020).** Managing hypothermia in wilderness settings. *Wilderness Medicine*, 31(4), 25–30. <https://doi.org/10.1016/j.wmed.2020.04.003>
- Daly, N. L., Wilson, D. T., & Seymour, J. E. (2013).** Venom systems of cnidarians. *Toxicon*, 67, 65–74. <https://doi.org/10.1016/j.toxicon.2013.01.019>
- Davis, P. H. (1965-1985).** *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Edinburgh University Press.
- Deslauriers, J., & Delage, A. (Eds.). (2011).** *Management of Spontaneous Pneumothorax*. Springer.
- Deyo, R. A., & Weinstein, J. N. (2001).** Low Back Pain. *New England Journal of Medicine*, 344(5), 363–370.
- Edmonds, C., Lowry, C., Pennefather, J., & Walker, R. (2015).** *Diving and Subaquatic Medicine* (5th ed.). CRC Press.
- Elçioğlu, Ö. H., & Altun, H. (2023).** Beş Yıllık Süreçte Köpek ve Kedi Isırıklarının Değerlendirilmesi. *Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi*, 29(3), 246–251.
- Ellis, R., & Flook, V. (2016).** *Diving and Subaquatic Medicine* (5th ed.). CRC Press.
- Epilepsy Foundation. (2021).** *First aid for seizures: Guidelines*. Retrieved from <https://www.epilepsy.com>.

- European Resuscitation Council (ERC). (2021).** *Advanced Trauma Life Support (ATLS) guidelines for asphyxiation*. ERC Publications.
- European Resuscitation Council (ERC). (2021).** *Airway Obstruction, Vagal Reflex, and Cardiac Arrest*. ERC Publications.
- European Resuscitation Council. (2021).** *CPR guidelines for adults, children, and infants*. European Resuscitation Council. Retrieved from <https://www.erc.edu>
- European Resuscitation Council (ERC). (2021).** *First Aid Guidelines: Recommendations for Basic Life Support and Emergency Care*. ERC Publishing.
- European Resuscitation Council. (2021).** *European resuscitation council guidelines 2021: Basic life support*. *Resuscitation*, 161, 41–60. <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2021.02.009>
- European Resuscitation Council. (2021).** *Guidelines for defibrillation in basic life support*. Retrieved from <https://www.erc.edu>.
- European Resuscitation Council (ERC). (2021).** *Trauma and Orthopedic Emergency Response Guidelines*. ERC Publications.
- European Resuscitation Council (ERC). (2021).** *Prehospital Care and Patient Evacuation Standards*. ERC Publications.
- Feldhusen, F. (2000).** The Role of Seafood in Foodborne Diseases in the United States of America. *Food Research International*, 33(3-4), 235–242.
- Fenner, P. J., & Williamson, J. A. (1996).** *Worldwide deaths and severe envenomation from jellyfish stings*. *The Medical Journal of Australia*, 165(11-12), 658–661.
- Fink, C., & Fink, D. (2017).** Nail Bed Injuries and Subungual Hematomas. *Journal of Plastic and Reconstructive Surgery*, 5(1), 12-18.
- Food and Drug Administration (FDA). (2019).** Activated charcoal for poison treatment. Retrieved from <https://www.fda.gov>
- Friedman, S., Saltzman, J., Blumberg, R., & Greenberger, N. (2022).** *Greenberger's CURRENT diagnosis & treatment: Gastroenterology, hepatology, & endoscopy* (4th ed.). McGraw Hill Medical.
- Genç Kızılay. (2018).** *İlk Yardım Cep Kitabı*. Retrieved from <https://genckizilay.org.tr/media/15066/5-ilk-yardim-cep-kitabi-28-11-2018-74712434.pdf>
- Green, D. R., & Reed, D. N. (2020).** *Natural Remedies for Inflammation and Pain Management*. Springer Press.
- Guyton, A. C., & Hall, J. E. (2021).** *Textbook of Medical Physiology* (14th ed.). Elsevier

- Good Samaritan Law Database. (2020). Legal Protections for First Responders and Laypersons in Emergency Care. *Journal of Legal Medicine*, 40(4), 275–290. <https://doi.org/10.1080/01947648.2020.1743282>**
- Guyton, A. C., & Hall, J. E. (2021). *Textbook of Medical Physiology* (14th ed.). Elsevier.**
- Hall, J. E. (2020). *Guyton and Hall Textbook of Medical Physiology* (14th ed.). Elsevier.**
- Halstead, B. W. (1988). *Poisonous and Venomous Marine Animals of the World*. Princeton University Press.**
- Hekmat-Ardakani, A., Morshed-Behbahani, B., Rahimi-Ardabili, H., Ayati, M. H., & Namazi, N. (2022). The effects of dietary supplements and natural products targeting glucose levels: An overview. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/10408398.2022.2028716>**
- Hwang, S. O., Lee, K. H., Lee, D. W., & Yoon, S. W. (2019). Comparison of Manual and Mechanical Chest Compressions in out-of-Hospital Cardiac Arrest: A Meta-Analysis. *Resuscitation*, 143, 58-66. <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2019.07.012>**
- International Diabetes Federation (IDF). (2021). *Managing Hypoglycemia in People with Diabetes*. Brussels, Belgium.**
- International Federation of Gynecology and Obstetrics (FIGO). (2021). *First Aid for Pregnant Women in Emergency Situations*. FIGO Journal.**
- International Liaison Committee on Resuscitation (ILCOR). (2020). *First Aid for Heat and Cold Emergencies*. *Resuscitation*, 156, 69-85. <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2020.06.011>**
- International Telecommunication Union. (2020). *Radio Regulations*. Geneva: ITU.**
- Isbister, G. K., & Bawaskar, H. S. (2014). Scorpion Envenomation. *The New England Journal of Medicine*, 371(5), 457–463.**
- İsPARTA İl Sağlık Müdürlüğü. (t.y.). *Kırım Kongo Kanamalı Ateşi (KKKA)*. T.C. Sağlık Bakanlığı. <https://ispartaism.saglik.gov.tr/TR,176395/kirim-kongo-kanamali-atesi-kkka.html>**
- İsPARTA Tarım ve Orman İl Müdürlüğü. (t.y.). *Kırım Kongo Kanamalı Ateşi (KKKA) Hastalığı*. [https://isparta.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Faydalı%20Bilgi%20Kırım%20Kongo%20Kanamalı%20Ateşi%20\(KKKA\)%20Hastalığı/Kırım%20Kongo%20Kanamalı%20Ateşi%20\(KKKA\)%20Hastalığı.pdf](https://isparta.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Faydalı%20Bilgi%20Kırım%20Kongo%20Kanamalı%20Ateşi%20(KKKA)%20Hastalığı/Kırım%20Kongo%20Kanamalı%20Ateşi%20(KKKA)%20Hastalığı.pdf)**
- Iyengar, B. K. S. (2005). *Light on Yoga: The Bible of Modern Yoga*. HarperCollins.**

- ilkyardim.org.tr. (2018).** *Temel İlkyardım Uygulamaları Rehberi*. Ankara: İlkyardım Eğitim Merkezi Yayınları. <https://www.ilkyardim.org.tr/dokumanlar/Saglik-Bakanligi-Ilk-Yardim.pdf>
- Johnson, P., & Davis, R. (2019).** Effective communication strategies in emergency settings: Reducing mortality through teamwork. *Journal of Emergency Medicine*, 56(3), 120–129. <https://doi.org/10.1016/j.jemermed.2019.03.004>
- Jurenka, J. S. (2009).** Anti-Inflammatory Properties of Curcumin, a Major Constituent of *Curcuma Longa*: A review of Preclinical and Clinical Research. *Alternative Medicine Review*, 14(2), 141–153.
- Justins, D., & Berry, C. (2008).** *First Aid at Sea* (5th ed.). Adlard Coles Nautical.
- Katikou, P. (2019).** Public Health Risks Associated with Tetrodotoxin and Its Analogues in European Waters: Recent Advances and Challenges. *Toxins*, 11(5), 240.
- Kaptchuk, T. J. (2000).** *The Web That Has No Weaver: Understanding Chinese Medicine*. McGraw-Hill Professional.
- Karakurt, P. (Ed.). (2023).** *Sağlık bilimleri araştırmaları: Hemşirelik & ebelik – III / Health sciences research: Nursing & midwifery – III* [PDF version]. Çizgi Medya Co. Ltd. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub249>
- Kaya, B., & Demir, M. (2022).** *Ezilme Tipi Yaralanma Sonrası Kompleks Doku Rekonstrüksiyonu*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/363185547_Ezilme_tipi_yaralanma_sonrasi_kompleks_doku_rekonstruksiyonu
- Kaymak, S., Vural, N., Yüce, O., & Mollahaliloğlu, S. (2024).** Doğanın şifası: Arı zehrinin sağlık üzerindeki etkileri ve uygulamaları. *Uluslararası Arıcılık Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 386–402. <https://doi.org/10.31467/uluaricilik.1512321>
- Keene, J. R., Clayton, R. B., Berke, C. K., Loof, T., & Bolls, P. D. (2017).** On the Use of Beats-Per-Minute and Interbeat Interval in the Analysis of Cardiac Responses to Mediated Messages. *Communication Research Reports*, 34(3), 265–274. <https://doi.org/10.1080/08824096.2017.1334640>
- Kleinman, M. E., Brennan, E. E., Goldberger, Z. D., Swor, R. A., Terry, M., Bobrow, B. J., & de Caen, A. R. (2020).** *Adult and Pediatric Basic Life Support and Cardiopulmonary Resuscitation Quality: 2020 American Heart Association Guidelines Update for Cardiopulmonary Resuscitation and Emergency Cardiovascular Care*. *Circulation*, 142(Suppl2), S366–S468. <https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000000916>
- Konuk, E. C. (2012).** *At kestanesi, Aesculus hippocastanum, bitkisinin kimyasal bileşenlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul Üniversitesi Tez Arşivi.

- Koven, W., & Koven, Z. (2012). Marine Envenomations: *Hermodice Carunculata* in Tropical and Subtropical Waters. *Marine Toxicology*, 45(3), 231-24
- Köylü, H. (2021). *Anatomi ve Fizyoloji*. Nobel Tıp Kitabevi.
- Kurt Özkaya, N., Alğan, S., & Akkaya, H. (2014). Yanıklı Hastanın Değerlendirilmesi ve Tedavi Yaklaşımının Belirlenmesi. *Ankara Medical Journal*, 14(4). <https://doi.org/10.17098/amj.10837>
- Küçükoglu, S., Arıkan, D., & Cürçani, M. (2009). *Kırık, Çıkık ve Burkulma Durumlarında Çocuklara Yapılan İlk Yardım Uygulamalarının Özelliklerinin Belirlenmesi*. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 12(4), 74-80.
- Lakhan, S. E., Sheaffer, H., & Tepper, D. (2013). Zingiberaceae Extracts for Pain: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Pain Medicine*, 14(1), 1380-1391. <https://doi.org/10.1111/pme.12172>
- Lanham-New, S. A., Hill, T. R., Gallagher, A. M., & Vorster, H. H. (Eds.). (2019). *Introduction to human nutrition* (3rd ed.). Wiley-Blackwell.
- Lawson, L. D., & Gardner, C. D. (2005). Composition, Stability, and Bioavailability of Garlic Products Used in a Clinical Trial. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 53(16), 6254-6261.
- Levine, B. K. (2012). Management of Sunburn. *Journal of Clinical Dermatology*, 47(4), 315-320.
- Lewis, S. M., & Crooks, J. A. (1996). The Fireworm *Hermodice Carunculata* and Coral Reef Health. *Coral Reefs*, 15(1), 49-55.
- Lichtenstein, D. A. (2016). *Lung Ultrasound in the Critically Ill*. Springer.
- Light, R. W. (2016). *Pleural Diseases* (6th ed.). Wolters Kluwer Health.
- Macklin, C. C. (1939). The Use of Air in the Pleural Cavity in the Treatment of Pneumothorax. *The American Journal of Surgery*, 43(5), 759-776.
- Maher, C., Underwood, M., & Buchbinder, R. (2017). Non-Specific Low Back Pain. *The Lancet*, 389(10070), 736-747.
- Marieb, E. N., & Hoehn, K. (2018). *Anatomi ve Fizyoloji* (5. baskıdan çeviri). Nobel Tıp Kitabevi.
- Marieb, E. N., & Hoehn, K. (2019). *Human Anatomy & Physiology* (11th ed.). Pearson.
- Martini, F. H., Nath, J. L., & Bartholomew, E. F. (2017). *Fundamentals of Anatomy and Physiology* (10th ed.). Pearson Education.
- McGill, S. M. (2007). *Low Back Disorders: Evidence-Based Prevention and Rehabilitation*. Human Kinetics.

- McKay, D. L., & Blumberg, J. B. (2006).** A Review of the Bioactivity and Potential Health Benefits of Chamomile Tea (*Matricaria recutita* L.). *Phytotherapy Research*, 20(7), 519–530.
- Molan, P. (2001).** The Antibacterial Activity of Honey. *Bee World*.
- Moore, K. L., Dalley, A. F., & Agur, A. M. R. (2018).** *Clinically Oriented Anatomy* (8th ed.). Wolters Kluwer Health.
- Moore, K. L., Dalley, A. F., & Agur, A. M. R. (2020).** *Klinik Odaklı Anatomi* (M. Duman, Çev.). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Moon, R. E., & Cherry, A. D. (Eds.). (2019).** *Physiology and Pathophysiology of Hyperbaric and Diving Medicine*. Springer.
- Moon, R. E., & Gorman, D. F. (2003).** Treatment of Decompression Illness and Arterial Gas Embolism. *New England Journal of Medicine*, 346(19), 1432–1438.
- Nader, M. R., Indary, S., & Boustany, L. E. (2012).** The Puffer Fish *Lagocephalus Scleratus* (Gmelin, 1789) in the Eastern Mediterranean. *Mediterranean Marine Science*, 13(2), 213–220.
- National Association of Emergency Medical Technicians (NAEMT). (2020).** *Prehospital Trauma Life Support (PHTLS)* (9th ed.). Jones & Bartlett Learning.
- National Health Service (NHS). (2022).** *Pregnancy-Related Emergencies: First Response Guidelines*. NHS Publications.
- National Institute of Diabetes and Digestive and Kidney Diseases (NIDDK). (2021).** *Low Blood Glucose (Hypoglycemia)*. Retrieved from www.niddk.nih.gov
- National Institutes of Health (NIH). (2022).** *Pulse Measurement: Guidelines for Accurate Readings*. NIH Press.
- National Institute of Neurological Disorders and Stroke. (2021).** **Neurological disorders: Stroke statistics**. Retrieved from <https://www.ninds.nih.gov>
- Neonatal Resuscitation Program. (2020).** *Neonatal Resuscitation Guidelines*. American Academy of Pediatrics. Retrieved from <https://www.aap.org>
- Neuman, T. S., & Bove, A. A. (Eds.). (2017).** *Bove and Davis' Diving Medicine* (5th ed.). Elsevier Health Sciences.
- Nice, J. (2013).** *Şifalı Bitki Reçeteleri: Doğal Yöntemlerle Hastalıkların Tedavisinde Bitkisel Çözümler*. Çev. A. Yüksel. Kaknüs Yayınları
- Nielsen, C., & Jackson, M. (2014).** *Stretching for Functional Flexibility*. Human Kinetics.
- Orthopedic Trauma Association. (2023).** *Fractures and Dislocations: Clinical Management*. Retrieved from <https://www.ota.org>

- Özdemir, M. (2020).** Hemoptizi: Tanı ve Tedavi Yaklaşımları. *Türk Göğüs Hastalıkları Dergisi*, 21(4), 317-325. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/881620>
- Özdoğan, F., & Yorgancı, K. (2020).** Yanık Yaralanmasının Patofizyolojisi. *Türkiye Klinikleri Cerrahi Tıp Bilimleri Dergisi*, 16(2), 45-52. Retrieved from <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-yanik-yaralanmasinin-patofizyolojisi-99478.html>
- Parsons, K. (2014).** Human Thermal Environments: The Effects of Hot, Moderate, and Cold Environments on Human Health, Comfort, and Performance. *CRC Press*.
- Red Cross. (2021).** *Choking First Aid for Children*. Retrieved from www.redcross.org.
- Red Cross. (2021).** *First Aid for Choking in Infants*. Retrieved from www.redcross.org.
- Rockwood, C. A., Green, D. P., & Bucholz, R. W. (2015).** *Rockwood and Green's Fractures in Adults*. Philadelphia: Wolters Kluwer.
- Sabuncu, N., & Ay, F. A. (Eds.). (2010).** *Klinik Beceriler: Sağlığın Değerlendirilmesi, Hasta Bakımı ve Takibi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Sağlık Bakanlığı. (2019).** *Temel İlk Yardım Uygulamaları Eğitim Kitabı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Home/GetDocument/294>
- Sarman, A. (Ed.). (2023).** *Hemşirelik ve ebelik alanında akademik çalışmalar – I*. Artikel Akademi.
- Sherwood, L. (2020).** *Human Physiology: From Cells to Systems* (9th ed.). Cengage Learning.
- Standring, S. (Ed.). (2016).** *Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice* (41st ed.). Elsevier.
- St. John Ambulance Association (India) & Indian Red Cross Society. (2016).** *Indian first aid manual* (7th ed.) [Authorized English version]. <https://www.indianredcross.org/publications/FA-manual.pdf>
- Şahin, T., Kılıç, Ö., Zafar, M., & Ahmad, M. (2025).** *Some plants used in Turkey ethnobotany against scorpion, snake and bee biting*. *Russian Journal of Biological Research*, 11(1), 3–13. <https://doi.org/10.13187/ejbr.2024.1.3>
- Şekercioğlu, N. (2009).** *Şifalı Bitkilerle Tedavi*. Platform Yayınları.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025).** *Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi*. İzmir Bornova Veteriner Kontrol Enstitüsü. <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/bornova/Menu/82/Kirim-Kongo-Kanamali-Atesi>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020).** *Anatomi ve Fizyoloji Ders Notları*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2010).** *İlk Yardım*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021).** *İlkyardım Eğitimi Yönetmeliği*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015).** *İlkyardım Yönetmeliği*. Resmi Gazete, 29429.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020).** *İskelet Sistemi ve Hastalıkları*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021).** *Türkiye’de Zehirlenme Yönetimi ve Danışmanlık*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021).** *Türkiye’nin Bitki Örtüsü ve Zehirli Türler Raporu*. Ankara: T.C. Orman Genel Müdürlüğü.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021).** *Türkiye Denizlerindeki İstilacı Türler ve Zehirli Canlılar Raporu*.
- Tezcan, Ö. D. (2013).** *Denizciler İçin Pratik Sağlık Rehberi*. İstanbul: Naviga Yayınları.
- Tipton, M. J., & Golden, F. S. C. (2011).** *Immersion, Cold-Water, and Drowning*. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports, 21(6), 658–669.
- Tortora, G. J., & Derrickson, B. (2021).** *Principles of Anatomy and Physiology* (16th ed.). Wiley.
- Tunçay, H. A., & Kaya, G. İ. (2021).** Usage of *Aloe vera* (L.) Burm. f. (Sarısabır) plant in phytotherapy. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara*, 45(3), 674–698. <https://doi.org/10.33483/jfpau.834326>
- Turkish Orthopedic Society. (2021).** *Kırık ve Çıkıkların Ortopedik Yönetimi*. Retrieved from <https://www.totbid.org.tr>
- Turkish Pharmacopoeia. (2020).** *Dermatolojik ve Antihistaminik İlaç Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Turkish Society of Clinical Toxicology. (2021).** *Türkiye Zehirlenme Tanı ve Tedavi Rehberi*. Retrieved from <https://www.zehirlenme.org.tr>
- Tümay, V., & Toktay, R. (2002).** Hipovolemik şok. *Yoğun Bakım Dergisi*, 2, 246–254.
- Türkiye İç Hastalıkları Uzmanlık Derneği. (2023).** *Şokta Acil Tanı ve Tedavi Yaklaşımları*. 11. Türkiye İç Hastalıkları Kongresi Bildiri Kitabı, 17–20. Retrieved from <https://www.tihud.org.tr/uploads/content/kongre/11/11.17.pdf>
- Türk Kızılayı İlk Yardım Birimi. (2018).** *Uzuv Kopmasında İlk Yardım*. Ankara: Türk Kızılayı Yayınları.
- Türk Kızılayı. (2020).** *İlkyardım Eğitim Programları*. Retrieved from <https://www.kizilay.org.tr>

- Türk Tabipleri Birliği. (2022).** *Asfiksi ve Ası Sonucu Meydana Gelen Ölümle: Adli Tıp Açısından Değerlendirme*. TTB Yayınları.
- Türk Toksikoloji Derneği. (2020).** *Deniz Canlıları ve Zehirlenmeler*. Türk Toksikoloji Derneği Yayınları.
- Türk Toksikoloji Derneği. (2020).** *Hayvan ve Bitki Kaynaklı Zehirlenmeler*. İstanbul: Türk Toksikoloji Derneği Yayınları.
- Türk Toksikoloji Derneği. (2020).** *Zehirli Bitki ve Mantarlar Raporu*. Ankara: Türk Toksikoloji Derneği Yayınları.
- Türk Toraks Derneği. (2021).** *Akciğer Hastalıklarında Acil Müdahale Rehberi*. Retrieved from <https://www.toraks.org.tr>
- Türk Toraks Derneği (TTD). (2021).** *Solunum Sistemi Hastalıkları Tanı ve Tedavi Rehberi*. Retrieved from <https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/853/1412021101235-1072020165740bolum01.pdf>
- Ünal, V., & Göncüoğlu, H. (2016).** Akdeniz'de İstilacı Türler: Balon Balığı. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 33(1), 107-112.
- Ünsal, S., & Balcıoğlu, C. (2018).** Türkiye Denizlerinde Yaşayan Zehirli Balık Türleri ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 35(1), 97-105.
- Vetter, R. S. (2015).** *Spiders of the World: A Natural History*. Princeton University Press.
- Vickers, A. J., & Linde, K. (2014).** Acupuncture for Chronic Pain. *JAMA*, 311(9), 955-956.
- Vilahur, G., & Badimon, L. (2013).** Antiplatelet properties of natural products. *Vascular Pharmacology*, 59(3-4), 67-75. <https://doi.org/10.1016/j.vph.2013.08.002>
- Vuruşaner, C., Akkaya, H., Turan, N., İikiz, S., Başaran Kahraman, B., Metiner, K., Sığircı, B. D., Ak, S., Bağcigil, A. F., Yılmaz, H., Fırat, İ., Gürel, A., Gülçubuk, A., Şennazlı, G., Yıldırım, F., & Sönmez, K. (2025).** *Çiftlik Hayvanları Dışındaki Türlerin Bakım ve Sağlığı I* [Ders kitabı]. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. <https://aos.istanbul.edu.tr/ders-islemleri/ders-kitap/310039005800440056005900470039007900370034003D00>
- Yadav, S. S., Kumar, A., & Singh, A. (2016).** Maxillofacial Fractures: A Review of Demographic and Clinical Trends. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, 75(2), 307-312. <https://doi.org/10.1016/j.joms.2016.06.012>
- Yarsan, E. (2016).** *Evcil Hayvanlarda Zehirli Bitkiler ve Türkiye'deki Dağılımları*. Güneş Tıp Kitabevleri.
- Yasumoto, T., & Murata, M. (1993).** Marine Toxins. *Chemical Reviews*, 93(5), 1897-1909.

- Yavuz, S. (2007).** *Mucize İlaç Sirke: Cilt Bakımı, Kozmetik, Saç Bakımı, İlk Yardım, Ev Temizliği, Leke Çıkarma ve Hastalıklarda Sirke Kullanımı.* Platform Yayınları.
- Yıldız, A., & Coşkun, M. (2017).** Statik Elektrik ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Elektrik, Elektronik ve Bilgisayar Mühendisliği Dergisi*, 21(1), 45-55. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/384689>
- Yılmaz, G., & Leblebicioğlu, H. (2023).** *Hayvan ve İnsan Isırıkları: Profilaksi ve Tedavi Yaklaşımı.* Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, 80(2), 123-130.
- Yılmaz, N., & Şahin, F. (2016).** Balın Yara İyileşmesi Üzerine Etkileri. *Türkiye Klinikleri Dermatoloji Dergisi*, 26(2), 89-95. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/308254>
- Yılmaz, M., & Yılmaz, A. (2022).** Temel Yaşam Desteği ve İlk Yardım Uygulamaları. *Journal of Health Sciences Institute*, 2(1), 1-10. Retrieved from <http://cusbed.cumhuriyet.edu.tr/en/download/article-file/2624859>
- Yücel, E. (2012).** *Türkiye'nin Çayır, Mera ve Ormanlarının Zehirli Bitkileri 1.* Arkadaş Basım.
- World Allergy Organization. (2020).** *Guidelines for Anaphylaxis Management.* Retrieved from <https://www.worldallergy.org>.
- World Health Organization (WHO). (2016).** *Accidental Hypothermia: First Aid Recommendations.* Retrieved from <https://www.who.int>
- World Health Organization (WHO). (2022).** *Asphyxiation and Emergency Response Protocols.* WHO Press.
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Automated External Defibrillators and Sudden Cardiac arrest.* Geneva: WHO.
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Basic Principles of First Aid and Emergency Care.* Geneva: WHO.
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Basic Principles of Wound Care and Bandaging.* Geneva: WHO.
- World Health Organization. (2020).** *Cardiovascular Diseases (CVDs).* Retrieved from [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cardiovascular-diseases-\(cvds\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cardiovascular-diseases-(cvds))
- World Health Organization (WHO). (2022).** *Diet, Nutrition, and Chronic Disease Prevention.* WHO Press.
- World Health Organization. (2021).** *Digestive Diseases: Global Burden and Impact.* Retrieved from <https://www.who.int/publications>
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Emergency Response: First Aid and Transport Techniques.* Geneva: WHO.

- World Health Organization. (2018).** *First Aid Kit Standards: A Global Guide.* WHO Publications. Retrieved from <https://www.who.int/publications>
- World Health Organization (WHO). (2018).** *First Aid and Safety Guidelines: Drowning Prevention and Water-Related Emergencies.* Geneva: WHO Press. Retrieved from <https://www.who.int>
- World Health Organization (WHO). (2020).** *Global Report on Diabetes.* WHO Press.
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Global Report on Drowning: Preventing a Leading Killer.* Retrieved from <https://www.who.int>
- World Health Organization (WHO). (2015).** *Heat and Health Guidelines.* Retrieved from <https://www.who.int>
- World Health Organization (WHO). (2021).** *Maternal Health and Emergency First Aid.* WHO Press.
- World Health Organization (WHO). (2017).** *Psychological First Aid: Supporting Survivors in Emergencies.*
- World Health Organization (WHO). (2023).** *Poisoning and Toxicology Guidelines.* WHO Press.
- World Health Organization (WHO). (2018).** *Poisons and Toxicology in Emergency Care.* Geneva: WHO Press.
- World Stroke Organization. (2019).** *Stroke Care and Prevention Guidelines.* Retrieved from <https://www.world-stroke.org>.
- World Health Organization (WHO). (2022).** *The Role of the Gut Microbiome in Digestive Health.* WHO Press.
- World Health Organization (WHO). (2019).** *Venomous Bites and Stings: Management Guidelines.* Geneva: WHO Press.
- Zengin, M., & Kaya, Y. (2016).** Trachinus Draco Sokmaları: Klinik Değerlendirme ve Tedavi. *Türk Toksikoloji Dergisi*, 8(2), 45-50.
- Zhang, A., Li, Z., Zhang, J., & Zhang, Y. (2024).** Association Between Psychological Resilience and All-Cause Mortality in Older Adults: a Cohort Study. *BMJ Mental Health*, 27(1), e301064. <https://doi.org/10.1136/bmjment-2024-301064>